

УДК 81'373

ПАРЕМІЇ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ СИСТЕМИ МОВИ

Дубравська З.Р.

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Досліджено теоретичні питання пареміології, історію виникнення та походження, їх функціонування та класифікацію. Проаналізовано розвідки вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно згадуваної проблематики.

Ключові слова: паремії, фразеологічна одиниця, прислів'я, приказка, етимологія фразеологізмів, класифікація паремій.

Постановка проблеми. Вивчення будь-якої іноземної мови тісно пов'язане з ознайомленням із культурою країни, де говорять цією мовою. Чільне місце займає фразеологічний склад мови, оскільки він відображає національну своєрідність історії, культури та традиційного способу життя народу – носія мови. Саме фразеологізми збагачують мовлення, образно виражають суть мовних явищ, надають їй національного характеру та неповторного колориту. Фразеологічні звороти виступають засобом пізнання культури, сприяють збагаченню словникового запасу та засвоєнню граматичного матеріалу, мають високий виховний потенціал.

Об'єктом нашого дослідження виступають паремії як засіб пізнання системи мови.

Предметом дослідження є лексична наповненість, граматична структура та стилістичні характеристики прислів'їв та приказок в англійській та українській мовах.

Такі фразеологічні одиниці, як прислів'я та приказки лаконічно й образно відображають систему цінностей, суспільну мораль, етику, ставлення до світу, до інших народів, життєві настанови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні питання пареміології, історія виникнення та походження, їх функціонування та класифікація знайшли відображення у працях багатьох лінгвістів і мовознавців: М. Алексєнка, М. Алефіренка, Н. Барлі, В. Бондаренка, В. Бонзера, Т. Бочиної, І. Голубовської, А. Дандіса, О. Дуденко, Р. Дюплессі, В. Жайворонка, А. Жолковського, В. Жукова, В. Калашника, З. Каньо, Ю. Кжижановського, Е. Кйонгес-Маранда, М. Кіммерле, В. Ковалю, Е. Кокаре, Г. Крейдліна, А. Крикманна, М. Куусі, Д. Лукатоса, П. Маранди, Дж. Мілнера, В. Мокієнка, З. Ноймана, М. Пазяка, Г. Пермякова, О. Потєбні, Ю. Прохорова, Л. Савенкової, О. Селіверстової, Н. Семененко, А. Семеркенї, Т. Стеффенса, А. Тейлора, Н. Федорова, В. Феліциної, В. Фойта, М. Черкаського, Ф. Янковського та ін. Фразеологію англійської мови досліджували Н. М. Амосова, А. І. Альохіна, О. В. Кунін, О. І. Смирницький, Л. П. Сміта. Однак серед вчених досі немає одностайності стосовно статусу та місця паремій в структурі мови. Для прикладу, В. Виноградов розглядав фразеологію як один із розділів лексикології. Інші – як окрему мовну галузь (О. В. Кунін, М. М. Копиленко, Редін П. О. та інші).

Отже, **актуальність** нашої розвідки зумовлена необхідністю дослідження теоретичних та

практичних засад вивчення паремій як засобу пізнання системи мови.

Говорячи про генетичні коріння народних прислів'їв та приказок, М. Шолохов писав: «Епохи, що породили прислів'я, різні. Неозора багатоманітність людських відносин, що знайшли свій відбиток у карбованих народних висловах і афоризмах із безодні часів дійшли до нас у цих згустках розуму і знаннях про життя, в яких радість і страждання людські, сміх і сльози, любов і гнів, віра і безвір'я, правда і кривда, чесність і обман, працьовитість і лінощі, краса істин і потворність забобонів» [12].

В. Виноградов та І. В. Арнольд схиляються до думки, що паремії вводяться в мовленнєвий обіг готовими, а їхні значення є переносними.

Н. Н. Амосова вважає, що доти, поки фразеологічної одиниці не стануть частинами інших речень, було б помилкою включати їх у систему мови, оскільки вони є окремими самостійними одиницями спілкування [5].

У своєму дослідженні М. М. Пазяк зазначає, що «термін «паремія» здебільшого вживається для визначення родового поняття жанру поряд з терміном «прислів'я та приказки», а видові поняття позначаються термінами «прислів'я», «приказка», «побажання», «вітання», «каламбур», «велеризм», «загадка» та ін., хоча нерідко обидва терміни змішуються й вживаються як синоніми» [16, с. 3].

В. М. Телія вважає паремії «потужним джерелом інтерпретації, тому що вони є за традицією передаваною від покоління до покоління мовою століттями сформованої культури, яка в сентенційній формі відображає всі категорії й установи життєвої філософії народу – носія мови» [11, с. 241]. Авторка слушно зауважує, що мова: «не лише відтворює дійсність у наївній картині світу і відображає ставлення до її фрагментів з позицій ціннісної картини світу, а й транслює від покоління до покоління культурно-національні установи і традиції народу» [11, с. 231].

Немає й одностайної думки стосовно самого поняття «паремія». У великому тлумачному словнику сучасної української мови читаємо: «до класу паремій належать: прислів'я і приказки (вони становлять основну масу – до трьох чвертей – усього паремійного фонду), примовки, загадки, прикмети, «ділові» вислови, повір'я, «віщі» сни, ворожби, задачі, головоломки, скоромовки, пустомовки, замовляння, небиліці, нісенітничі, одномоментні анекдоти, казкові формули тощо» [5, с. 887].

Своє виважено слово в цьому контексті заявив А. Жуков: «пареміологічний матеріал завдяки

своєму обширу, значній яскравості й об'єктивній складності протистоять спробам дослідників *перевірити алгеброю гармонію* та впорядкувати його у вигляді чітких типологій, відносно несуперечливих класифікацій і зовнішньо естетичних схем. І це зрозуміло, оскільки паремія, як і будь-який інший мовний знак, живе повноцінним життям тільки в тексті або мовленнєвій ситуації. Сказано повною мірою стосується прислів'їв і приказок, що є традиційним, хоч і дещо примхливим, об'єктом типологічних устремлінь учених» [2].

Існують різні підходи щодо принципів класифікації фразеологізмів: структурно-семантичний, граматичний, функціонально-стилістичний. Найбільш поширеною є структурно-семантична класифікація В. В. Виноградова. Він виділяє 3 типи фразеологізмів:

- фразеологізми-зрощення;
- фразеологічні єдності;
- фразеологічні сполуки [7].

Як ствержує М. П. Кочерган, дана класифікація ґрунтується на критерії аналітичності фразеологізму.

П. Г. Єрченко, своєю чергою, класифікує фразеологізми за смислорозрізнавальною функцією компонента на фразеологічні одиниці (ФО) ФО з нормативним смислом, проміжні ФО, ФО з ідіоматичним смислом та ілюстративні [25].

О. В. Кунін розподіляє фраземи у відповідності з трьома розділами, на які автор поділяє фразеологію: власне ФО, або ідіоми, ідіофразеоматизми та фразеологізми неідіоматичного характеру, але з ускладненим значенням. Цей розподіл ґрунтується на різних типах значення фразеологізмів: від більш ускладнених до менш ускладнених [11].

До питання про класифікацію за джерелами походжень фразем. Л. А. Булаховський [5] виділяє такі типи:

- 1) прислів'я і приказки;
- 2) професіоналізми;
- 3) усталені вислови з анекдотів, жартів тощо;
- 4) цитати з Біблії;
- 5) переклади іншомовних висловів;
- 6) крилаті вислови письменників;
- 7) влучні вирази видатних людей.

Своєю чергою, О. В. Кунін також виділяє декілька груп ФО на основі їх походження, однак ця класифікація у даного автора не є домінуючою:

- 1) власне англійські ФО;
- 2) міжмовні запозичення, тобто ФО, які запозичені з іноземних мов шляхом того чи іншого виду перекладу;
- 3) внутрішньомовні запозичення, тобто ФО, які запозичені з американського варіанту англійської мови;
- 4) ФО, що запозичені в іншомовній формі [11].

Варте уваги дослідження Л. П. Сміт про походженню фразеологізмів [20]. На його думку, основним джерелом виникнення ідіом є життя та діяльність людей: «в своїй більшості образні та ідіоматичні вирази створювалися народом і тісно пов'язані з інтересами та повсякденними заняттями простого люду. Нові слова та ідіоматичні вирази є, як правило, результатом мовотворчості неграмотних людей; наші найкращі ідіоми, найбільш яскраві образні вирази виникли не в бібліотеках та вітальнях, а в майстерні, на кухні чи в льоху». Отже, англійський вчений виділяє ті

сфери життя, звідки беруть початок фразеологічні одиниці.

Як невід'ємний компонент духовної культури, прислів'я та приказки вражають близькістю життєвих поглядів, точності, влучності, проникливості та мудрості виразів. Тому ми можемо вилучити групу прислів'їв та приказок, спільних за змістом, тобто абсолютних еквівалентів.

Time is money. – Час – гроші.

All roads lead to Rome. – Усі дороги ведуть у Рим.

Packed like herrings. – Сидіти як оселедці в бочці.

All cats are grey in the dark. – Вночі усі коти сірі.

All is well thatm ends well. – Усе добре, що добрий кінець має.

To a crafty man, a crafty and a half. – На хитруна знайдеться півтора хитруна.

An honest look covers many faults. – Чесний погляд покриває багато вад.

He is wise that is honest. – «Той розумний, хто чесний.

It is no play where one greets and another laughs. – Це не гра, коли один плаче, а другий сміється.

Honesty is a jewel, but much out of fashion. – Чесність – це коштовність, але дуже старомодна.

Розрізняють також паремії з анімалістичним компонентом:

The fox knows much, but more he that catches him. – Лис знає багато, але ще більше знає той, хто уніймає його.

At length the fox is brought to the furrier. – Колись лисиця потрапить у руки до мисливця.

Many dogs may easily worry one hare. – Багато собак легко зацькують одного зайця.

A wolf guzzles counted sheep too. – Вовк і полічених овець краде

One must howl with the wolves. – З вовками жити – по-вовчому вити.

To set the wolf – to keep the sheep. – Біда вівцям, де вовк пастушить.

A bad man is like a wolf in the flock. – Лихий чоловік у громаді, що вовк у стаді.

A wolf doesn't steal where he lives. – Там вовк не бере, де сам живе.

Never look a gift horse in the mouth. – Дарованому коневі в зуби не заглядають.

It is too late to shut the stable door after the horse has been stolen. – Замкнув стайню, як коней вкрали.

A horse stumbles that has four lags. – Кінь на чотирьох ногах, та й то спотикається.

Важливо зазначити, що у вищенаведеному способі відтворення паремій не втрачається їхня лексична образність. Якщо це вовк в англійській мові, то він і залишається вовком в українській мові, так само як і лисиця й кінь. У даному випадку, порушена лише структура речення, що слугує розбіжністю зі способом відтворення за допомогою калькування. Як бачимо, паремії англійської та української мов можуть бути подібними за лексичним складом, комунікативним значенням та стилістичним забарвленням.

Англійські та українські паремії часто мають спільне походження, однак фольклорні мотиви та контрастні менталітети наділяють ці вислови

індивідуальними особливостями, які необхідно розтлумачувати.

Більшість прислів'їв містять повчальний характер:

A friend in need is a friend indeed. – *Друзі пізнаються в біді.*

A cat in gloves catches no mice. – *Нема науки без муки.*

Doing is better than saying. – *Більше діло – менше слів.*

Speech is silver, silence is gold. – *Слово – срібло, мовчання – золото.*

A gift in the hand is better than two promises. – *Краще синиця в жмені, ніж журавель в небі.*

Як бачимо, існує декілька способів відтворення прислів'їв та приказок з однієї мови на іншу. В деяких способах лексична образність прислів'їв та приказок зберігається, в інших – ні. Не дивлячись на це, необхідно зазначити, що в будь-якому випадку лексичні одиниці «зооніми»

в обох мовах хоча й мають різні значення, проте виконують однакову функцію.

У **висновках** зазначимо, що глибоке оволодіння іноземною мовою не може бути завершене без вивчення такого компоненту мовознавства як фразеологія у широкому розумінні та у вузькому, як паремії. Паремії – це мовне явище, яке віддзеркалює усі когнітивні процеси в системі мови. Вони мають зв'язок із досвідом та пізнавальною активністю особистості та виконують повчальну функцію. Саме прислів'я і приказки найяскравіше відбивають еволюцію народної свідомості, несуть у собі інформацію, яка може показати як історичний розвиток, так і взаємодію з іншими культурами.

Незважаючи на значні результати в цьому напрямку, **перспективи подальших досліджень** ми вбачаємо у вивченні походження, структурно-семантичних, функціонально-стилістичних та прагматичних особливостей паремій.

Список літератури:

- Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии: [учебник] / Н. Н. Амосова. – Л.: Ленингр. ун-т, 1963. – 208 с.
- Булаховський Л. А. Вибрані праці: [в 5-ти т.] / Л. А. Булаховський. – К.: Наук. думка, 1978. – 591 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. та гол. ред. В. Т. Бусел]. – Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с.
- Виноградов В. В. Лексикология и лексикография – М., 1987.
- Єрченко П. Г. Класифікація фразеологічних одиниць – «Іноземна філологія» 1994.
- Жуков А. В. В. П. Жуков-словарник: прозрения Учителя // Литературная и диалектная фразеология: история и развитие. Пятое Жуковские чтения: матер. Международного научного симпозиума: в 2 т. Т. 2: В. П. Жуков. Избранные работы по русскому языку / отв. ред. А. В. Жуков. Великий Новгород, 2011. – С. 327–333.
- Колоїз Ж. В. Українська пареміологія: [навч. посіб. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл.] / Ж. В. Колоїз. – Кривий Ріг: ТО «Центр-Принт», 2012. – 349 с.
- Кунин А. В. Английская фразеология (теоретический курс) / А. В. Кунин. – М.: Высшая школа, 1970. – 343 с.
- Пазяк М. М. Українські прислів'я та приказки: проблеми пареміології та пареміографії / М. М. Пазяк. – К.: Наук. думка, 1984. – 203 с.
- Сухенко К. М. Лексичні проблеми перекладу. – Київ: нац. універ. ім. Тараса Шевченка, 1992.
- Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
- Шолохов М. Собрание починений у 8 т. / М. Шолохов. – М., 1960. – Т. 8. – С. 339.
- Savin P. Phraseology as Autonomous Linguistic Discipline / P. Savin // Linguistic and Literary Broad Research and Innovation. – Bucharest: 2010. – № 1. – P. 60–73.
- The New Encyclopedia Britannica. Proverb. – Chicago: Encyclopedia Britannica. – 1994. – Vol. 9. – 749 p.
- The Oxford dictionary of etymology / [ed. C. T. Onions]. – New York: Oxford Clarendon Press, 1966. – 1026 p.

Дубравская З.Р.

Дрогобычский государственный педагогический университет
имени Ивана Франко

ПАРЕМИИ КАК СРЕДСТВО ПОЗНАНИЯ СИСТЕМЫ ЯЗЫКА

Аннотация

Исследовано теоретические вопросы паремииологии, историю возникновения и происхождения, их функционирования и классификация. Проанализированы достижения отечественных и зарубежных ученых по упомянутой проблематике.

Ключевые слова: паремии, фразеологическая единица, пословицы, поговорки, этимология фразеологизмов, классификация паремий.

Dubravka Z.R.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

PAROEMIAS AS MEANS OF COGNITION OF THE LANGUAGE SYSTEM

Summary

The theoretical questions of paroemiology, the history of rise and origin, their functioning and classification were investigated. The achievements of Ukrainian and foreign scientists in this field were analyzed.

Keywords: paroemias, phraseological unit, proverbs, sayings, etymology of idioms, classification of paroemias.